

**INTRODUKSIYON /
INTRODUCTION**

MALIIT NA BAGAY:

Varying Transformations Under the New Abnormal

ROMULO P. BAQUIRAN JR.

ANNA FELICITA C. SANCHEZ

VICTOR EMMANUEL CARMELO D. NADERA JR.

SA SIMULA, PARANG kaguluhan ang nangyayari sa pagtukoy sa mga mapipiling akda. Marami at sabay-sabay ang kailangang basahin. Ngunit sa tulong ng pangkatang pagrekisa (kasama ang managing editor, mga rebyuwer, at mga katuwang na editor), nakaahon ang mga akdang may sinasabi. Kung baga sa awdison ay kuminang sa wakas. Maririnig ang tagiting ng kanilang mga boses sa anyo man ng tula o prosa, larawan at teksto, magkakaiba man ng paksa sa Ingles o Filipino. Nasa artikulasyon at pagtatagpo ng mga malakas at matatag na salita nagkatalo. May tatlo o apat na akdang iginiyagis ng pandemya. Ipinaksa nila ito sa sanaysay at kuwento. Mukhang hindi kinaya ng mga makata ang bigat at mas pinili ang ibang alalahanin. Walang masama. Maaaring indikasyon ang pagbaling sa di-pandemiko (bukod sa may espesyal na isyu ng *Likhaan* para dito) bilang isang uri ng pag-angkop ito sa panlahatang trawmang dulot ng Bagong Normal. Magdadalawang taon na tayo.

Matalas ang mga manunulat sa deretsahan o lalo na sa pinong pagdalirod sa mga usaping makalipunang napakahalagang mabigyan ng pansin. Sabi nga sa gabay na tanong ng respetadong iskolar at kritikong Resil B. Mojares, sinisipi si Sarte, para sa mga manunulat saan mang panahon: “Bakit ito ang napili mong pag-usapan? Bakit ito ang sinusubok mong baguhin?”

Sa pagtuon sa mga paksa at halagahang makabuluhan sa kanila, kinukumbinsi ng mahigit tatlung manunulat na naririto ang mga mambabasa na pansinin at pagmunian ang kanilang mga inakda.

Ipapasa ko ang pagpapakilala sa mga napiling akda sa mga katuwang na editor na sina Victor Emmanuel Carmelo D. Nadera Jr. (Filipino) at Anna Felicita C. Sanchez (Ingles).

Mabuhay ang panulat na Filipino!

Sa unang tingin, maaaring malansi ang mga mambabasa sa gulo sa mundo ni Manoy. Hindi lamang sa pagbabaybay, halimbawa, ng pastor na kung minsan ay malaking P at kung minsan ay munting P—kung pananaw niya sa pananampalataya. Subalit, habang binabasa ang kuwento, mistulang marahan din itong nagpapaliwanag. Nililinaw ng “Ang Dios ng mga Kambing” ni Napoleon Arcilla ang punto de bista ng kuwentista. Bihira ang ganitong pagkukuwento. Kapansin-pansin ang itinuong pansin sa detalye ng pagpapainom sa kambing na animo’y isang propesyon. At tipong titigil sa pag-inog ang daigdig kapag hindi ito ginawa nang tama. Napapahaba ang pagbasa dahil sa husay ng paghahanay ng mga pangyayari. Importante ito upang masikmura nang paunti-unti ang kalapastanganan sa iba pang nilalang ng Diyos na itinuturing na mas mababa kaysa tao. Kabilang na nga rito ang mga nagkukuwento at ang mga nagbabasa nito.

Bakit kaya nagsimula ang “Balik-was” ni MJ Rafal kay R. D. Laing? Sapagkat kahulugan ng kuwentista na nanganganib ang daigdig? Sapagkat upang mapansin dapat din nating pansinin ang peligro? Sapagkat kapag naging malay ka na sa iyong sarili, ikaw ay mulat na rin sa mga delikado sa dahilang ikaw ay walang iba kundi kapuna-puna? Sapagkat ang pinakadepensa sa mga bagay na pinangambahan mo ay ang pagiging, kahit paano, di-kita? Ito rin ba ang ibig sabihin ng gitling, halimbawa, sa Balik at Was? Kung oo, sana maipaliwanag din ng kuwento

o ng kuwentista ang lohika sa likod ng paggamit ng kudlit at iba pang bantas na kaniyang binabalewala.

Nobelisasyon ba ang “Sekta” ni Zosimo Quibilan Jr. ng *Huwag Kang Kikibo* ni Ricardo Lee na idinirihe ni Gil Portes? Hindi? Dahil ba ito ay maikli? O mas kahambing-hambing ito kay Hermano Puli? At sa kaniyang *Hermandad de la Archi-Cofradia del Glorioso Señor San Jose y de la Virgen del Rosario* o mas kilala bilang Cofradia de San Jose? Pero, kung siste at siste lamang ang pag-uusapan, mas kailangang ihambing ito sa *Edsa XXX: Ganito Kami Noon, Ganito Pa Rin Kami Ngayon* ni Khavn de la Cruz. Ngayon, bakit pa rin dapat itong ikumpara sa nauna? Sapagkat ang sekta at ang “Sekta” ay may parehong promesa. Una, ang una ay walang iniwan sa anumang Pananampalataya o Pagsambang Bayan na nangangako ng buhay sa Kabilang Buhay. Ikalawa, ang ikalawa ay isang sama ng panahong nagbabadya ng bagyo ng kagila-gilalas na nobela.

Hindi robot ang “Virlducea” ni Eric Villena. Ito, kung tutuusin, ay si Virlyn Magdadaro. Pero, kinailangan pang umimbento ng ibang mundo ang manunulat na ito upang papaniwalain ang lahat na hindi ito si Virlyn Magdadaro. O hindi siya si Virlyn Magdadaro. Maaaring siya si Bangan. O si Ikapati. O ang inhinyero. O ang maraming dapat gawin. O ang kabuuan ng mga lungsod. O ang pagwasak dito. Ito ang katha. Ito ang fiction. Ito ang ficcion. Ito na ang taas ng antas ng pagkukuwento sa Filipinas.

Mababasa sa pagitan ng makatwirang linya ang lakas ng loob ng makatang si Ma. Cecilia C. de la Rosa ng “Osipon.” Nakasulat sa anyong tuluyan, ang mga tulang ito ay nagbibigay ng panandaliang gulat at giyagis. Bukod sa “paglabag” niya sa mga batas ng panulaan, ang makata rin ay “sumusuway” sa kartilya ng wika. Mapangahas, kung ganoon, ang pananalinghagang ganito. Sa tuwing binabasa ang mga tula, hindi mawala sa isip ang larawan ng makatang pinagtatawanan ang mambabasa habang nagkukumahog sa pag-apuhap ng kahulugan sa mga payak na pagkatao. Ang siste, ang mga naririto ay hindi karaniwang tao. Hindi sila basta namumutang-ina sa matagal nang katiwaliang karumal-dumal. Hindi sila ang tipong nagmumukmok na lamang sa isang sulok. Hindi sila nanahimik. Subalit, ang kanilang kilos o kilusan ang siyang isinatitik ng mga tula. Kaya nga, maituturing ang makata na isang henerasyonal na rasyonal na taong-labas.

Ibang klase ring mag-isip ang makata ng “Umbayi sa Papawiring Bughaw” na si Ralph Fonte. Sa unang tingin, paghihinalaan mong siya rin

kaya ang sumulat ng *Trese*. Subalit, nagpakitang-gilas siya sa paggamit niya ng tugma't sukat. Makaluma, kung бага, anyo ngunit ang nilalaman ng mga tula ay postmoderno. Samantalang siya ay sumusunod sa tradisyon ni Francisco Balagtas, sa kabilang banda, siya ay sumusubaybay rin kina Grant Achatz, Stephen Leahy, Utah Philipps. Ang gamit niya ng salita ay kahanga-hanga rin sapagkat may tangka siyang tumaya sa paggamit, halimbawa, ng “magpihik” o “baligho” sa isang tula na kinakitaan din ng “nangalolobo” o “de-lata.” Masaklaw rin ang pagbabasa ng makata na maaaring ugatin sa panahon ng mga Griyego at Romano samantalang sa paglingon ay may mga mata ring nakatitig sa ibang planeta!

Kumpletos rekados ang “Mula Kay Manansala” ni Enrique S. Villasis. Aklat itong naghahanap ng awtor. Sino nga ba ang makata? Parang isang manginginig sa dilim, ay isang magnanakaw sa kalagitnaan ng gabi. Maysa-palos. Iba ang persona niya sa “Self-Portrait, 1960” kapag ikukumpara naman sa “Trees in the Park (Paris), 1951” o sa “Cluster of Nipa Huts, 1943.” Maaaring ihambing siya sa tauhan sa “Trees, 1978.” Pero, pagdating sa “Stargazer, 1977,” may kung anong transpigurasyong hindi maipaliwanag. Ano't ano man, malinaw ang husay ng makata na magbanyuhay. Walang ipinagkaiba kay Vicente Manansala. Malamang naniniwala rin ang makata na ang kariktan ay nasa paraan o pamamaraan. Sa paglikha, halimbawa, ng pintura at tula—o pintula—ang manlilikha ay isang mandarambong ng hiwaga na halatang-halatang mahilig sa walang-hanggang subalit panakaw na pakikipagtalik.

Kriminal din ang nasa likod ng “Kriminolohiya at Iba Pang mga Tula” ni Allan Popa. Hindi dahil kakikitaan ito ng baril. Ang totoo, ang operasyon ng hayop na ito ay nasa pagbibitin. Oo, sa pagbibitin sa pananalinghaga. Ang krimen ng makatang ito ay ang paglalagay ng mga bagay na ikasasakit ng puso ng mga mambasa. Ibinibitin din, kung бага, ang pananabik sa pagpuputol ng linya. Ito ang lohika ng kaniyang pananatili sa *vers libre*. Malaya, este madaya, ang kaniyang taludturan. Akala mo ay simple lamang pero, susmaryosep, masalimuot pala. Walang iniwan sa mahika. Mahikayat ka na sa kaniyang musika. Maglaway ka na sa kaniyang sayaw. Tinio, ikaw ba 'yan? Pero, ang axis ng kanilang mundo ay iisa. Reinkarnasyon ang makata ng nasabing Pambansang Alagad ng Sining. Hindi lamang sa panitikan kundi sa teatro.

Kailangan ang “Anti-Anti-Terror Law vs. Pro-Anti-Terror Law” ng The Makatas sa pangangasiwa ni Roy Rene S. Cagalingan. Dapat mabatid ng mga Filipino na buhay na buhay pa rin ang Balagtasian. At, naninipa

pa rin ito. Sa kaso ng *Likhaan*, mahalagang ipaalam sa mga mambabasa nito na may espasyo sa ganitong uri ng publikasyon. Importante kasi ang balanse. Kung sa mga naunang pagtula mababanaagan ang kapangahasan, mainam na ipagsigawan na hindi porke't alipores ka ni Huseng Batute, napag-iwanan ka na ng panahon. Hello? Pinatunayan ng mga makata, hindi sila kasintanda ni Jose Corazon de Jesus. Kung baga, desisyon nila ito. Nagpasiya sila na lumingon sa kanilang pinanggalingan. Bagama't sila mismo ay milenyal, makarating pa rin sila sa paroroonan. Dahil nga sila ay nasa gitna ng kagalingan ng dakilang santo ng mundong magkabila.

Pinalaki tayo na may konsepto ng sentro. Sa simula, itinayo ang mga simbahan sa pinakagitna. Sa paligid nito ang patio. Sa munting edificio inilagay ang convento sa tabi ng escuela. Ganito rin ang ginawa sa atin. Ang bansa ay may gitna. Ito nga ang Maynila. Di ba sa bantayog ni Gat Jose Rizal sa Luneta matatagpuan ang Kilometro Zero na pinanggalingan ng sukat ng distansiya sa mga isla ng Luzon? Ito ang pinagmumulan ni Manila Boy. Dito rin nanggagaling ang angas niya sa paglalakbay niya sa 10 bansa sa Timog Silangang Asya. At ang pangigingbansa niya sa panahon ng pandemya ang ikinahusay ng “Ang Manila Boy sa Lansangan ng Asya: Naratibong Ulat Tungkol sa Pamublikong Transportasyon sa Timog-Silangang Asya” ni Axle Christien Tugano. Mahalaga na nga kung ginawa na niya ito noon pa. Subalit, dahil sa isinakatuparan niya ito sa oras de peligro, wika nga, higit itong naging mas kahanga-hanga. Kung baga, mas kahindik-hindik, kaya mas kapana-panabik. Pero, dahil siya ay siyentista, naging sistematiko ang lahat. At hindi lamang isang sentimyento de asukal ng isang nilalang na may nunal sa talampakan.

Nasa gitna, na naman, ng katha at di-katha ang “Transfinity Diary” ni Stefani J Alvarez. Labas-masok ito roon. Parang tagapagbantay ng tarangkahan. Patunay lamang na ang may-akda ay sanay sa dalawang larang. Parang isinilang siyang nagsasabi ng totoo at nagsisinungaling. Ang galing niya ay nasa pagbura ng linya. Nakukuha niyang alisin ang mga pagitang namamagitan sa mga bagay. Kapangyarihan itong taglay ng isang dalubhasang sanay. Sanay sa pagsasalaysay? Sanaysay? O di sanaysay? Siyang tunay. Wala nang pakialam ang mga mambabasa sa mga kategorya o kategorisasyon. Para saan pa nga ba ito? Para sa mga kritiko? Sila ba ang kailangan para makasulat? Sila ba ang may-hawak ng berde, pula, o dilaw na buton para makapagsulat? Paano na ang manunulat? Wala ba siyang karapatang magsulat nang magsulat na lamang? Dapat bang

may basbas ng kung sino? Sino ang nagtalaga sa kanila para magbasbas? Anong ginawa o nagawa nila para mabigyan ng ganyang karapatan? Mas mahusay pa ba sila kaysa manunulat mismo? Ano na bang nasulat nila? Ano bang isinusulat nila? Katha o di-katha?

Karunungan-bayan? Ano iyon? Nakakain ba iyon? Ito rin ang tanong ng mga politiko at ekonomista sa tuwing nauwi ang usap't usapin sa sining. O kultura. Lagi't laging humantong ang diskusyon sa halaga. Gaano nga ba kaimportante ang arte? Para saan ba iyang kalinangan? Pagdating ng mga halalan, nariyan ang mga kandidatong kumakanta o sumasayaw o tumutulay sa sotanghon para lamang iboto. Kapag naluklok na sa puwesto, nakakalimutan na nilang tumanaw ng utang na loob sa larang na nagsilbing tulay sa kanila at kanilang botante. Ganu'n din ang mga negosyante. Parati nilang sinusukat ang lahat sa dami ng bili. Ngayon, anong kinalaman nito sa "Kubol-Sining at Panata sa Bayan ng Macalelon, Quezon" ni Mikka Ann V. Cabangon? Itanong mo sa Santo Entierro.

Noong 1988 pa isinulat ni Lualhati Bautista ang kaniyang nobelang *Bata, Bata, Paano Ka Ginawa?* na inilathala ng Cacho Publishing. Sa Filipinas iyon. Sa dami ng bumili, ito rin ay inilimbag ng Carmelo and Bauermann sa Estados Unidos. Katunayan, isinama rin ito sa antolohiyang *Tulikärpänen* na isang antolohiya ng mga kuwentong inilabas sa Finland ng The Finnish-Philippine Society noong taon ding iyon. Isinalin ito bilang *Children's Party* nang mapabilang naman ito sa *Firefly: Writings by Various Authors* o ang bersiyong Ingles ng kalipunang Pinlandes. Aakalaing hanggang dekada '80 na lamang ang katanyagan ng awtor din ng *Dekada '70*. Pinabulaanan ito ng rebyung "Politikang Seksuwal at Problema ng Kasarian sa Talambuhay ni Lualhati Bautista" ni E. San Juan Jr. Nagawa ng pagsusuring ito na sipatin ang nasabing akda sa punto de bista ng pakikibaka ng kababaihan sa patriyarkal na daigdig. Ipinarinig sa mga mambabasa ang tunog ng katahimikan. Binuo nito na puno ng larawan at paglalarawan ang biyak o basag na mundo ng magulang na solo. Dahil dito, natagpuan ng kritiko ang isang nakatagong kodigo. Ito ang ugnayan ng personal sa politikal. Habang isinalaysay ang talambuhay ni Lea, ibinubuyangyang nito ang sangsang ng Batas Militar, partikular ang bahô ng bulok na administrasyong Marcos, na inilado ng Cold War.

Kung ang pinaghuhugutan ay akademya, mauunawan agad ang "Telebisyon bilang Panitikan" ni Louie Jon A. Sánchez. Kaya lang, hindi lahat ganoon. Katunayan, kung sino pa ang mas madalas mag-telebabad

ay mas walang pakialam. Kung ganoon, para kanino ang pagsasaliksik na ito? May pakinabang ba rito ang mga karaniwang tao? Ano naman kung literatura pala ang pinanood nilang telenobela? Giginhawa ba ang buhay nila? Darating at darating sa yugtong ito. Itinaas ba ng mga palabas sa telebisyon ang kamalayan ng mga manonood? O ibinababa ba ng mga manunulat para sa telebisyon ang hagip ng kanilang mga iskrip? Kung ganu'n, ito ay tungkol sa pang-unawa o pag-unawa ng masa. Sino ba ang nasusunod? Sino kaya ang sumusunod kanino? O nasusunod ba ang mga ipinasusunod? Kung oo, ano ang mga susunod? Abangan.

Gaano kahalaga ang “Halaga sa F—KED” ni Arbeen “Tilde” Acuña? Sa anyo, kasing-importante ba ito ng *Trese*? Sa nilalaman, katimbang ba nito ang kalituhan kung ano ito? Komiks? Kasi may drowing sa unang pahina. Pero sa mga sumusunod na mapupuna na ito ay kakaiba. Ito na ba ang Bagong Normal? Kung ito naman ay fiction, ano kaya ang kinathang ito sa isip ng awtor? Kamukha ba niya ang main character? Kaya ito ba ay nonfiction? Kung ito ay *Noli*, siyempre, hindi naman si Rizal si Ibarra? Tinatanong nito tayo habang tinatanong din natin ito? Kung naririnig mo ang naririnig ko, ay parang narinig mo rin ang naririnig ko? Kung kita'y kaharap, kaharap mo ako. Ngumiti ka lamang, ngingiti rin ako. Magngitian tayo. Kumita na ito di ba? Kung ganu'n, baka ito ay Lumang Abnormal?

Not consciously, we have chosen stories of varying transformation—two that fall in the coming-of-age genre, and two that are fantastical.

The story “Movements” by Reil Benedict Obinque follows a teenage boy as he discovers the name for his disability. With this new knowledge he traces the form of its quiet violence not by the nature of its involuntary jerks and twitches, but by the punitive instincts of those around him. His parents deny its existence, threatening to pinch or hit him, and then hiding him from their social circles, and his teachers dismiss his condition, accusing him of bullying when he and his best friend retaliate against his aggressors. Unfolding in compact, sharply drawn scenes and through deceptively straightforward language, “Movements” resists the pitfalls of transcendence and inspiration narratives by capturing, with knife-like precision and clarity, the lived reality of an affliction in all its rage and humor.

In “The Mop Closet” by Ino Habana, a community comes to life through countless stories that buzz in the recollections of a Bildungsroman narrator. This is a complex coming-of-age story infused with voyeuristic energy, filled with memorable classmates and distinct neighborhood figures whose lives, in the protagonist’s telling, coalesce around a pale, socially awkward boy they called “Bangkay” and his seemingly otherworldly dog. And yet, many years later, as the narrator pins down this vast, vibrant, and vicious world with the claustrophobic memory of a mop closet, the story leaves us with regrets and questions that the narrator has willfully avoided in his telling.

“Of Angels and Saints” by Carlo Rey Benedict Laurena is a dark and baroque take on the trope of the celestial maiden, that shining creature who falls from the stars and marries a farmer. In this story, however, she has skin the color of the earth from which she has unburied herself, with cogon foxtails as her plumage instead of feathers, and the man who takes her for his wife is a doctor and member of a prominent political family. The tale reads like Nick Joaquin’s Catholic marvelous realism, from the flooding of dewdrops to the gigantic python that protects and weeps for the woman, but it is also a feverish demonstration on the destructive effect of public perceptions. The floors and linens are stained with blood as she changes herself in order to be worshipped, and in doing so betrays herself.

Last but not the least is the fascinating “Eye of the Petalstorm” by Adrian Carl Pescador. Here the protagonist’s consciousness weaves in and out of a fine day in Baguio, traversing memories of sex and mortality as the tattooed flowers on his skin bloom past ink and into reality, growing and enveloping him as he leads the Pinagbenga parade. One of the story’s reviewers has remarked that the “effusiveness and florid language are all rooted in Gothic fiction and used here with amazing consistency.” We may note that this language also bears, and bares, the vocabulary of various illnesses, asking defiantly, “No room for living with what I have?” as he rails against the stigma of HIV, and commenting on the corporatization of land in which he himself participates by “fêting a flora fantasy of the summer capital, a marketing ploy” for “the ailing mountain city.” A defiant story right down to its punctuations from beginning to end.

While anthropological essays have chronicled the role of the supernatural in Philippine culture, there are few memoiristic essays in

English that address its presence in everyday life. Perhaps this dearth has to do with the language, which is part of the larger logos of Western science and Judeo-Christian faiths, refusing the animist roots of folk belief systems that persist today in even the innocuous greetings of “Tao po!” and “Tabi-tabi po!” The essay “The Resident of Our Indian Mango Tree” by Ella Leenail Deduro maps this psychogeography through the vivid narration of a childhood incident.

According to a report by Global Witness, the Philippines is “the second deadliest country in the world” for environmental activists. The cost of maintaining Palawan as a paradise is investigated in “Enforcing in Paradise with The Chainsaw Man, A Photo-Essay” by Karl R. de Mesa. This work constructs an urgent and necessary journalistic profile of environmental conservationist and eco-enforcer Robert Chan, declared persona non grata by the provincial board of the very place he has spent decades protecting.

In “Overheard in a Pandemic” by Maria del Carmen R. Castillo are poignant vignettes of a doctor’s work life as transformed by “the new abnormal.” Attending to pregnant women, the doctor is very much aware of the fear that permeates through both the COVID and non-COVID areas of the hospital, and is privy to many stories of loneliness, grief, and also the truth that life goes on and the work continues.

“Maliit na Bagay” by Sylvelyn Almanzor contemplates President Rodrigo Duterte’s ill-conceived attempt to reassure the nation that the new surge of COVID cases, resulting in a lockdown being imposed in time for the COVID anniversary, was just a small thing, even in the face of all the death and financial suffering from the past year. As a reviewer puts it: “Duterte’s derisive ‘maliit na bagay’ quip has attained colossal dimensions here, where it is inspected through Spinoza’s God and several other philosophical/theological lens,” including the poetry of Wendell Berry and Gerard Manley Hopkins.

“The Words We Believe In” by Ian Rosales Casocot is a six-part familiar essay that reflects on the nature of the word as a signifier, venturing into the terrains of art, literature, and faith. And yet this philosophical quest is also an intimate, comfortable conversation, as the persona draws insights from his experiences but navigates these with canonical texts and cultural artifacts he encounters in his scholarly life. Reading this essay is like having coffee with an old friend you haven’t seen in a while, especially nostalgic in the time of the pandemic.

“The Risks of Engaging with Poetry” by Maria-Fe Parco Ortner is a book review made excellent by the seamless merging of narrative and textual analysis, allowing us a glimpse not just of the journalist, medical journal editor, and poet Joel Vega through and beyond his poetry, but also of the persona’s own lovely meanderings through memory. One of our issue reviewers has praised its “illuminating, down-to-earth quality that demystifies the secret language and rituals of the academe.”

The poetry suites we have selected dwell on physicality, on injuries of flesh and heart, and on the ways that we take up space.

“Sustained Scars” by Trish Shishikura never fails to surprise with its dream-like images at every turn, and thus maintains its grip on the imagination all throughout. It is a very deft language labyrinthine trip. Strings of dramatic situations flow in varying paces, quick and inventive. One reviewer says it makes a “delightfully weird” effect, which is the poetic core of this suite.

“Mycelium and Other Poems” by Joel Vega reenacts the cycle of life, as if from the very bowels of the earth itself. The energy transfer, from the minutest to the growing tree and back, is traced by a sentient persona attuned to the collective rhythm of the natural world, appropriating its cosmic wisdom. She knows death is a relentless fact and wears a stoic mask in relation to it, yet still is able express grief in a subtle but palpable manner.

“Origin Story” by Rodrigo Dela Peña Jr. and “To the Child I’ll Never Have” by Ned Parfan share the theme of “bringing out the violence and darkness in birth and birthing,” said one reviewer. Each one employs a distinct poetic take on the “poignant meditation on birth, creation, [and] loss.” While the first focuses on the actual and the rhetoric of the forceful and dramatic, the second plays more on the possible as actual, the imagined, with its ironic anxiety as the real.

In the first poem in “Bell in the Rain, A Jungle, and Other Poems” by Zeny May Recidoro, the persona engages in a compassionate yet judicious observation of her co-travelers, presented in their naked dejection of living in an island community. It points inevitably to the Filipino narrative of staying put or escaping a miserable rural life. In the title poem, the dramatic scene takes us right to the heart of the jungle. The long lost bell of Santa Clara is heard tolling, amid the rain, clear and sonorous, summoning the tourist and the local tourist guide to believe in the might of a myth.

We cap the lineup with “Dr. Resil B. Mojares: National Artist for Literature 2018,” an article by Charles Dominic P. Sanchez from Akdang Buhay (UP ICW’s video documentary project featuring senior writers). It is an outcome of the 2019 shoot made in Cebu City. Sanchez, a young literature scholar, traces the small-town roots of the renowned Cebuano researcher, critic, folklorist, historian, and story-writer. Mojares’s prolific and exemplary achievements in these domains made him deserving of the highest distinction awarded to outstanding persons like him. He is portrayed as the kind and soft-spoken man that he is through the eyes of somebody whom we can imagine to be very much like Mojares decades ago, young and enthusiastic. We see hero-worship in action. The beginner starts a journey for Philippine culture and literature, which could bring him to a better appreciation of things Filipino. Sanchez sees the mentor from an auspicious point of view: that of a Cebuano who realizes the national import of a local initiative. For one, the establishment of the Cebuano Studies Center needed the nod and participation of local individuals and families to succeed. It did very well and became the blueprint of other cultural studies centers in the country. Mojares did not write many stories; Sanchez asks why. We find the answer in the article and more. We get to know the man better who contributed so much to Philippine scholarship, history, literature, and the arts.